

Т. С. Хархаліс

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра менеджменту організацій,
ORCID: 0009-0005-7608-2211

ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНИ У СТАНІ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ

<http://doi.org/10.23939/semi2023.02>.

© Хархаліс Т. С., 2023

Окреслено можливості відновлення та розвитку України у стані війни та розглянуто комплекс заходів, які вже розроблено у цьому напрямі. Дослідження дало змогу встановити основні особливості відновлення країни: гнучке планування, різноманітність та інклюзивність, витриманий соціальний баланс, створення інвестиційних стимулів та гарантій для іноземних партнерів та приватного бізнесу. Окрім цього, висвітлено можливі загрози для ефективної відбудови країни. До них належать, насамперед, високий рівень корупції, динамічність війни, гуманітарна ситуація в країні. Важливим етапом відновлення країни залишається реінтеграція біженців.

Ключові слова: відновлення; розвиток економіки; реінтеграція; реконструкція; міжнародні відносини.

Постановка проблеми

Відбудова України розпочинається вже сьогодні, навіть якщо середовище, в якому вона відбувається, характеризується війною, насильством і руйнуванням, а росія продовжує свою агресивну війну. Приймавши Україну як кандидата на вступ, Європейський Союз (ЄС) також зробив відновлення одним зі своїх пріоритетних завдань. Для того, щоб відбудова країни була ефективною та цільовою, необхідно дотримуватися конкретних рамкових умов з урахуванням індивідуальних особливостей, брати до уваги досвід інших країн, а тому тема відновлення України у стані війни є дуже актуальною.

Необхідно зазначити, що існують певні загрози та виклики щодо відновлення інфраструктури, транспортної системи, енергетики, подолання безробіття, реінтеграції біженців та збереження об'єктів культурної спадщини.

Допомога на відновлення від зовнішніх партнерів може започаткувати орієнтовану на майбутнє, екологічно стійку трансформацію економіки та суспільства України, забезпечити перезапуск та модернізацію економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Особливості відновлення України – актуальна тема для дослідження не тільки українських вчених, але і дослідників з усього світу. Вже є чимало публікацій стосовно викликів та загроз щодо напрямів, етапів та, основне, шляхів фінансування відбудови країни у стані війни.

Тему дослідження розкрито у працях І. Романишин, Дж. Бергманн [1], аналіз впливу війни на соціально-економічну систему виконано у працях У. Іванюк, Л. Гальків, С. Сенишин [2], особливості повоєнної відбудови висвітлено у працях О. Охріменко, І. Лопатченко, М. Миколайчук, О. Лесик та багатьох інших вчених з різних галузей науки.

Національний план відновлення [8], який сформувала Національна рада України, ґрунтується на таких принципах: негайний початок і поступовий розвиток; нарощування справедливого добробуту; інтеграція у ЄС; відбудова вищого рівня, ніж було, в національному та регіональному масштабах; стимулювання приватних інвестицій.

Формування гіпотез та постановка цілей

На підставі опрацьованих результатів досліджень можна сформулювати гіпотезу: врахувавши особливості відновлення країни та подолавши основні загрози, можна досягти вагомих результатів у планах реалізації проєктів з відновлення України та отримати значну фінансову допомогу на подальший розвиток.

Методи дослідження

Для дослідження особливостей реконструкції країни використано різноманітні методи дослідження: узагальнення, конкретизації, групування та систематизації.

Виклад основного матеріалу

Україна вже з місяця у місяць потребує масштабної фінансової підтримки. З початком повномасштабної війни росії проти України зuboжіння українського населення стрімко прогресує: за оцінками Світового банку [3], рівень бідності зріс з однозначної цифри до війни до 25 % восени 2022 р. і загрожує перевищити 50 % у 2023 р.; інші джерела оцінюють ситуацію як ще нестабільнішу. Також фіксують значні зміни у функціонуванні окремих територій: за останній рік, за оцінками Київської школи економіки, прямі втрати України становлять близько 136 млрд доларів [19]. Руйнування, реінтеграція, реконструкція та трансформація ставлять перед людьми величезні соціальні, економічні, а також культурні виклики, не всі з яких можна подолати без підтримки чи соціального забезпечення з боку закордонних партнерів.

Однак відновлення вже розпочалось. Згідно із указом Президента створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни. Основні її завдання – розроблення плану заходів з відновлення та розвитку України, який, зокрема, передбачатиме відновлення і розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини [7]. Для того, щоб цей процес був успішним, необхідно дотримуватися конкретних умов, а також ураховувати досвід реконструкції інших країн, наприклад, на Західних Балканах чи в Іраку.

Варто зазначити, що згідно із розробленим планом відновлення України очікується реалізація понад 580 проєктів у 2023–2025 рр. з фінансуванням понад 350 млрд дол., а в 2026–2032 рр. – 270 проєктів на суму більше ніж 400 млрд дол. [8]. Особливо необхідними вважаємо такі проєкти, як зміцнення оборони та безпеки, енергетична незалежність, підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток логістики з країнами ЄС, “зелена” енергетика, забезпечення макрофінансової стабільності.

Підтримка України в цій відбудові в міру можливостей є одним із найважливіших завдань для Європи, зокрема Німеччини, в найближчі роки. Це передбачає велику відповідальність, яку ЄС повинна взяти на себе разом із міжнародними партнерами, такими як США та Велика Британія. Проте варто зазначити, що досвід Південно-Східної Європи, Близького та Середнього Сходу та

Латинської Америки показує, що відбудова у післявоєнних суспільствах залежить від умов, без яких навіть масштабна міжнародна підтримка може швидко зазнати краху [1].

На основі аналізу джерел даних Європейської комісії [9], Європейського парламенту [10] та Світового банку [3] у довгостроковій перспективі особливо важливо приділити увагу таким вимогам:

– по-перше, успішне відновлення потребує легітимного правління держави; розуміння державності, яке розділяють суспільство і політика, а діяльність державних структур має бути спрямована на інтереси всього населення, а не лише на незначні, але впливові особисті інтереси;

– по-друге, окрім функціональної державності, необхідне припинення російської агресії у середньостроковій та довгостроковій перспективі для стійкої реконструкції України – як у нинішній відкритій військовій формі, так і в інших формах гібридної чи прихованої війни.

На основі вивчених джерел та власних спостережень сформульовано найважливіші особливості відновлення України, які варто врахувати під час реалізації стратегії відновлення (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості відновлення України протягом 2023–2032 рр.

	Назва	Опис
1	Гнучке планування	Реконструкція відбуватиметься в контексті великої невизначеності. Тому плани повинні адаптуватися до різних станів війни, враховувати особливості та потреби різних регіонів та територіальних громад
2	Різноманітність та інклюзивність	Структури управління реконструкцією мають бути розроблені так, щоб вони відкривали можливості для громадянського суспільства в Україні, зокрема для людей з особливими потребами
3	Витриманий соціальний баланс	Зважаючи на загрозливе зубожіння населення внаслідок війни та втрати робочих місць, вразливі верстви населення потребуватимуть особливої підтримки та допомоги у різних сферах
4	Наявність інвестиційних стимулів	Значні роботи з реконструкції повинен здійснити приватний сектор. Для цього мають бути передбачені чіткі інвестиційні гарантії та стимули інвестування в Україну

Джерело: розробка автора.

Міжнародна підтримка реконструкції спрямує значні фінансові ресурси в Україну в найближчі роки. Довгострокові потреби ще влітку 2022 р. оцінювали у 350–750 млрд доларів США. ЄС розраховує надати фінансову допомогу в розмірі 18 млрд євро на 2023 р. Подібні суми Україна очікує від США та міжнародних фінансових організацій. Міжнародна допомога у відбудові, яку можна очікувати, дає Україні шанс розпочати орієнтовану на майбутнє, екологічно стійку трансформацію економіки та суспільства, яка сприятиме конкурентоспроможності та розвитку країни в довгостроковій перспективі.

Сьогодні відбувається обговорення методів фінансування повоєнного відновлення та розвитку України. Експерти аналізують низку варіантів відновлення та реконструкції, використаних у світовій практиці, які можна застосувати в Україні: План Джорджа Маршалла, досвід Боснії та Герцеговини, Іраку, Японії, Ізраїлю.

Водночас досвід процесів реконструкції інших країн, особливо в контексті розширення ЄС, показує, що у масовому вливанні зовнішніх коштів криється небезпека відродження старих

корупційних схем чи створення нових. В інтересах України та її міжнародних прихильників здійснювати прозорий моніторинг фінансової допомоги під час реконструкції з чіткою підзвітністю та санкціями. Саме тому виділено такі важливі загрози для ефективної відбудови країни, як корупція, динамічність ходу війни, складна гуманітарна ситуація, пов'язану з великою кількістю внутрішньо та зовнішньо переміщених осіб.

Крім цього, варто врахувати, що загрозою для України залишаються насамперед часова та просторова невизначеність воєнних дій, активні обстріли територій і, як наслідок, постійне зростання масштабів руйнувань житлової, соціальної та енергетичної інфраструктури [2].

Детальніше загрози для проведення реконструкції висвітлено в табл. 2.

Таблиця 2

Загрози для проведення реконструкції у 2023 р.

	Назва	Опис
1	Корупція	Корупційні схеми будуть не лише викликом для ефективного використання наявних та залучених коштів, а й послаблять суть самої держави в очах громадян
2	Динамічність війни	Міжнародне планування відбудови України починається в той час, коли неможливо передбачити подальшу динаміку війни, тобто з нестійким територіальним контролем та масовими атаками на інфраструктуру
3	Гуманітарна ситуація	Велика кількість внутрішньо переміщених осіб та біженців за кордоном, що вкрай потребують реінтеграції та адаптації до нових умов життя

Джерело: розробка автора.

Планувати проведення реконструкції необхідно із урахуванням цих викликів, постійно реагуючи на гострі потреби населення України. З огляду на вищезазначене, необхідною умовою ефективної реконструкції та розвитку країни є ефективне, прозоре та конституційне державне управління. А головним завданням – боротьба із корупцією та реформування Вищої ради правосуддя та судової системи, функціонування САП, НАЗК, НАБУ.

Зважаючи на збереження військової небезпеки, ризики для масштабних інвестицій приватного сектору величезні. Отже, міжнародна допомога на відновлення України повинна надавати гарантії за замовчуванням для прямих інвестицій, що, своєю чергою, надасть можливість залучати великих приватних інвесторів. Для фінансування великих інвестиційних та інфраструктурних проєктів необхідно буде залучати приватний капітал. Також знадобляться різноманітні програми субсидій, щоб дати як українським, так і європейським малим і середнім компаніям додатковий (тимчасовий) стимул інвестувати та розширювати свою господарську діяльність в Україні.

Центральним соціальним завданням у відбудові та розвитку буде реінтеграція біженців. Внутрішньо переміщених осіб і тих, хто втік за кордон, налічують мільйони. Близько третини всього населення сьогодні переміщується. Не всі зможуть або матимуть бажання повернутися до рідних міст, зважаючи на те, що багатьом українцям довелося тікати кілька разів з 2014 р. Але більшість із них все ще сподівається повернутися найближчим часом, особливо якщо будуть робочі місця та субсидії. Тому області та райони потребуватимуть підтримки, щоб допомогти тим, хто повертається, і тим, хто залишився, впоратися з їхніми винятковими психологічними та соціально-економічними ситуаціями.

Отже, з огляду на досвід інших країн, виконання вимог іноземних партнерів, поряд з урахуванням індивідуальних особливостей відновлення та подолання основних визначених загроз забезпечить відновлення та розвиток України.

Обмеженнями цього дослідження є те, що можемо оперувати інформацією, яка є на певний момент та яка постійно змінюється. Проте певні кроки для проведення ефективного відновлення країни можемо зробити вже сьогодні.

Висновки

Результати війни, яку росія веде проти України, залишаються невизначеними. Відновлення вже передбачає фінансову допомогу та ремонт інфраструктури; у середньостроковій перспективі йдеться про трансформацію, яка охоплюватиме всі сфери суспільства та уряду. Ці сфери стосуються не лише безпеки та розвитку військової інфраструктури, але і відновлення та розбудови територій, енергетики, медицини, освіти, підтримки осіб, що найбільше постраждали від війни, подолання бідності та безробіття серед населення.

Україна має для цього порівняно хороші передумови, але й немалі ризики особливо пов'язані з корупцією, невизначеністю динаміки війни та гуманітарною ситуацією. Важливим рішенням було створення Національної ради з відновлення України, завдання якої – створити цілу комплексну систему щодо відбудови країни.

Однак лише інклюзивний, гнучкий, адаптивний процес відновлення, який спільно підтримуватимуть українці та міжнародні партнери, дає шанси на стабільний успіх та сприятиме розвитку економіки та країни загалом.

Перспективи подальших досліджень

У подальших дослідженнях доцільно проаналізувати економічний вплив внутрішньо та зовнішньо переміщених осіб на загальний стан економіки країни. Ще одним важливим аспектом є аналізування та систематизація напрямів боротьби з корупцією та забезпечення ефективного розподілу залучених коштів.

1. Bergmann, J., Romanyshyn, I. Wiederaufbau in der Ukraine: Wie die EU die Ukraine unterstützen sollte (IDOS Policy Brief 8/2022). 2022. Bonn: IDOS. <https://doi.org/10.23661/ipb8.2022>
2. Іванюк У. В., Гальків Л. І., Сенишин С. Є. Детермінологічний аналіз впливу війни на поточну резилентність соціально-економічної системи України. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія "Проблеми економіки та управління"*. 2023. 7(1).
3. Світовий банк. URL: <https://data.worldbank.org>
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Li S. S. Y., Liddell B. J., Nickerson A. The relationship between post-migration stress and psychological disorders in refugees and asylum seekers. *Current Psychiatry Reports*, 2016. 18(9), Article 82. <https://doi.org/10.1007/s11920-016-0723-0>
6. Bridekirk J., Hynie M. The impact of education and employment quality on self-rated mental health among Syrian refugees in *Canada Journal of Immigrant and Minority Health*, 2021. 23 (2), 290–297.
7. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21.04.2022, No. 266/2022. president.gov.ua. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>.
8. План відновлення України. Національна рада з питань відновлення. 2022. URL: recovery.gov.ua.
9. European Commission European Commission's support to Ukraine. 2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_14_219. March 5, 2022.
10. European Parliament. How the EU is supporting Ukraine. 2022. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/world/20220127STO22047/how-the-eu-is-supporting-ukraine>. April 7, 2022.
11. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua>
12. Bitzinger, R. A. Military-technological innovation in small states: The cases of Israel and Singapore. *Journal of Strategic Studies*, 2021. 44(6), 873–900.

13. Бліщук К. М. Управління розвитком території: економічні аспекти. *Ефективність державного управління*. 2018. 1. 217–224.
 14. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. Аналітична записка Центру Разумкова. 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>
 15. Портал оперативних даних. Ситуація з біженцями в Україні. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
 16. Експорт України 2022: вплив пів року війни на географію та обсяги продажів. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/eksport/eksport-ukraini-2022-vpliv-piv-roku-vijni-na-geografiu-ta-obsagi-prodaziv>
 17. Стан та потреби бізнесу в Україні: секторальний розріз, вересень 2022. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-ukraini-sektoralnij-rozriz-veresen-2022>
 18. Офіційний сайт соціологічної групи “Рейтинг”. URL: <https://ratinggroup.ua/>
 19. Київська школа економіки. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на 1 вересня 2022 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Sep22_FINAL_Sep1_Damages-Report.pdf
 20. Williams, Andrew J. ‘Reconstruction’ before the Marshall Plan. *Review of International Studies* 31, 2005, No 3, 546 p.
 21. Державна митна служба України. 2022. URL: <https://customs.gov.ua>
1. Bergmann, J., & Romanyshyn, I. (2022). Wiederaufbau in der Ukraine: Wie die EU die Ukraine unterstützen sollte (IDOS Policy Brief 8/2022). Bonn: IDOS. <https://doi.org/10.23661/ipb8.2022> (in English)
 2. Ivaniuk U., Halkiv L., Senyshyn S. (2023). Determinologichnyi analiz vplyvu viiny na potochnu rezylentist socialno-economichnoi systemu Ukrainy. [Deterministic analysis of the impact of the war on the current resilience of the Ukrainian socio-economic system]. *Journal of Lviv Polytechnic National University. Series of Economics and Management Issues*. Vol. 7, No. 1. DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2023.01.001> (in Ukrainian).
 3. Worldbank. URL: <https://data.worldbank.org> (in Ukrainian).
 4. State Statistics Service of Ukraine (2021). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian).
 5. Li S. S. Y., Liddell B. J., Nickerson A. The relationship between post-migration stress and psychological disorders in refugees and asylum seekers. *Current Psychiatry Reports*, 2016. 18(9), Article 82. <https://doi.org/10.1007/s11920-016-0723-0> (in English)
 6. Bridekirk J., Hynie M. (2021) The impact of education and employment quality on self-rated mental health among Syrian refugees in Canada *Journal of Immigrant and Minority Health*, 23 (2), 290–297 (in English)
 7. Pytannia Natsionalnoi rady z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 21.04.2022, No. 266/2022. www.president.gov.ua. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225> (in Ukrainian).
 8. Plan vidnovlennia Ukrainy. Natsionalna rada z pytan vidnovlennia. (2022). URL: recovery.gov.ua. (in Ukrainian).
 9. European Commission (2022). European Commission’s support to Ukraine. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_14_219. March 5, 2022. (in English)
 10. European Parliament (2022). How the EU is supporting Ukraine. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/world/20220127STO22047/how-the-eu-is-supporting-ukraine>. April 7, 2022 (in English)
 11. Ministerstvo ekonomiky Ukrai’ny. URL: <https://www.me.gov.ua> (in Ukrainian).
 12. Bitzinger, R. A. (2021). Military-technological innovation in small states: The cases of Israel and Singapore. *Journal of Strategic Studies*, 44(6), 873–900 (in English)
 13. Blishchuk, K. (2018). Upravlinnia rozvytkom terytorii: ekonomichni aspekty [Territorial development management: economic aspects]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia - Efficiency of public administration*, 1, 217–224. (in Ukrainian)
 14. Pishchulina O., Markevich K. (2022) Rynok pratsi v umovakh viiny: osnovni tendentsii ta napriamy stabilizatsii [The labor market in war conditions: the main trends and directions of stabilization]. *Razumkov Centre Policy Brief* URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> (in Ukrainian)
 15. Operational Data Portal. The situation with refugees in Ukraine. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (in Ukrainian).
 16. Експорт України 2022: вплив пів року війни на географію та обсяги продажів [Exports of Ukraine 2022: the impact of half a year of war on geography and sales volumes]. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/eksport/eksport-ukraini-2022-vpliv-piv-roku-vijni-na-geografiu-ta-obsagi-prodaziv> (in Ukrainian).

17. Stan ta potreby biznesu v Ukraini: sektoralnyi rozriz (2022). [State and needs of business in Ukraine: sectoral breakdown]. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-ukraini-sektoralnij-rozriz-veresen-2022> (in Ukrainian).
18. The official website of the sociological group “Rating”. URL: <https://ratinggroup.ua/> (in Ukrainian).
19. Kyivska shkola ekonomiky (2022). Zvit pro priami zbytky infrastruktury vid ruinuvan vnaslidok viiskovoi ahresii rosii proty Ukrainy stanom na 1 veresnia 2022 roku. Available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/Sep22_FINAL_Sep1_Damages-Report.pdf (in Ukrainian).
20. Williams, Andrew J. ‘Reconstruction’ before the Marshall Plan. *Review of International Studies* 31, 2005, No. 3, 546 p. (in English)
21. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy (2022). [State Customs Service of Ukraine]. Retrieved from: <https://customs.gov.ua> (in Ukrainian).

T. Kharkhalis

Lviv Polytechnic National University,
Department of Management of Organization,
tetiana.s.shcherbata@lpnu.ua

RECOVERY AND DEVELOPMENT OF UKRAINE IN A STATE OF WAR: FEATURES AND THREATS

© *Kharkhalis T.*, 2023

Purpose. The reconstruction of Ukraine begins today, even if the environment in which it is taking place is characterized by war, violence and destruction, and Russia continues its aggressive war. Having accepted Ukraine as a candidate for accession, the European Union (EU) also made recovery one of its priority tasks. In order for the reconstruction of the country to be effective and targeted, it is necessary to adhere to specific framework conditions taking into account individual characteristics, to be based on the experience of other countries, and therefore the topic of restoring Ukraine in a state of war is very relevant. The reintegration of refugees remains an important stage of the country's recovery.

Design/methodology/approach. To achieve the purpose, various research methods were used to study the peculiarities of the country's reconstruction: generalization, specification, grouping and systematization.

Findings. The outcome of the war that Russia is waging against Ukraine remains uncertain. Reconstruction already involves financial assistance and infrastructure repairs; in the medium term, it is about a transformation that covers all spheres of society and government.

It was found that Ukraine has relatively good prerequisites for reconstruction, but there are also considerable risks, especially related to corruption, the uncertainty of the dynamics of the war, and the humanitarian situation. However, only an inclusive, flexible, adaptive reconstruction process, which is jointly supported by Ukrainians and international partners, has a chance of stable success and will contribute to the development of the economy and the country as a whole.

The article proves that fulfilling the requirements of foreign partners, along with taking into account the individual characteristics of recovery and overcoming the main identified threats, will ensure the recovery and development of Ukraine.

Practical implications. The results of the research will be useful for governmental programs, local self-government bodies and other interested parties involved in country reconstruction.

Originality/value. The value of the study lies in the establishment and analysis of the Ukrainian development, threats and challenges related to the restoration of infrastructure, transport system, energy, overcoming unemployment, reintegration of refugees and preservation of cultural heritage sites.

Key words: recovery; economic development; reintegration; reconstruction; international relations.

Paper type: Research paper.